

Michael R. CARRELL, Frank E. KUZMITS, Norbert F. ELBERT, "Personel/Human Resource Managemebt", Mcmillian Publishing, New York, 1989.

Oktay ALPAGUN, M. Hulusi DEMİR, Mete OKTAY ve Nurel ÜNER. "İşletme Ekonomisi ve Yönetimi" , Beta Basım Yayım Dağıtım AŞ, İstanbul, 1995.

O. C. FERREL ve John FRDERİCK. ""Business Ethics", Ethical Decision Making and Cases, 2. Baskı, USA: Houghton Mifflin Comp., 1994.

Young-Ha LEE. "Manager's Work Values in Different Cultures: The Korea Electric Power Corporation", The Handbook of Human Resource Management, Ed. Brion Towezs 2. Baskı, USA, Blackwell Pup. Inc., 1996.

Zeynep DÜREN. " 2000'li Yıllarda Yönetim", Alfa Basın Yayım Dağıtım, Alfa:692, Yönetim Dizisi: 013, İstanbul, 2000.

ESKİŞEHİR SANAYİ SEKTÖRÜNDE ÜCRET GELİRLERİ FARKLILIKLARINI BELİRLEYEN ETMENLER (İNSAN SERMAYE MODELİ)

Filiz TEPECİK*

ÖZET

Bu çalışmada, 1999 yılında Eskişehir Sanayi Sektörü'nde ücretli olarak çalışan bireyler arasında gelir farklılıklarının nedenleri, önce insan sermaye temel modeli çerçevesinde, sonra genişletilmiş model çerçevesinde tartışılmaktadır.

Temel Model'de insan sermayesi teorisinin anahtar rolü verdiği okulda ve iş başında eğitim değişkenlerinin gelir üzerindeki belirleyiciliği araştırılmaktadır. Genişletilmiş Model'de ise sosyo-ekonomik değişkenlerle birlikte eğitim değişkenleri değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: İnsan sermayesi teorisi, Bireysel gelir farklılıkları,

1. GİRİŞ

Bireyler arasındaki gelir farklılıklarını, bireylerin kendilerine yaptıkları ya da kendilerine yapılmış yatırımla açıklamaya çalışan bu teorisin doktriner geçmişi, Smith, Mili ve Cairnes'e kadar uzanmakla birlikte, teorisin babası olarak Becker¹ ve Mincer² kabul edilmektedir. 70'lerden itibaren bireyler arasındaki gelir farklılıkları ekonometrik çalışmalara konu olmuş ve 80'lerde

Yrd.Doç.Dr, Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ekonomi-Maliye Bölümü.
İlk çalışması için Gary S. BECKER, "Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis", The Journal of Political Economy, Vol:LXX, No: 5, Part: 2, October 1962.

² Jacop MINCER, "The Distribution of Labor Incomes: A Survey —With Special Reference to the Human Capital Approach", Journal of Economic Literature, 1970.

kalkınma literatürüne de girerek içsel büyüme modelleri ile makro ekonominin konuları arasında yer almaya başlamıştır.

İnsan sermayesi (beşeri sermaye) teorisine göre, sağlık, yaşam koşullarının iyileşmesine yönelik çalışmalar ve eğitim insana yatırım olarak kabul edilebilir ve bu yatırım karşılığında üretim faktörlerinden biri olan emeğin verimliliği yükselmektedir. İnsanların sağlıkları, eğitimleri için veya bir bilgiye ulaşmak için yaptıkları harcamalar gelecekte elde edecekleri gelirlerini de etkileyecektir. Eğitim ve iş başında yetiştirilme, sağlık hizmetleri, yaşam koşullarının iyileştirilmesine yönelik her faaliyet, ister toplumsal refah açısından olsun, ister bireysel gelirler açısından olsun gelecekte daha büyük getiri elde etmek amacıyla yapılmaktadır. En genel ifade ile, bu bakış açısından bireylerin gelecek gelir kapasitelerini güçlendiren herhangi bir harcama insan sermayesi yatırımdır, bu nedenle, resmi veya işyerinde eğitim, sağlık hizmetleri, göç veya iş arama faaliyetleri insan sermayesi yatırımı olarak düşünülmelidir.

Bu yatırım şekillerinden, eğitim insan sermayesi yatırımlarının bir kaç formu için anahtar bir rol üstlenmektedir. Bir yandan, temelde insanları daha üretken hale getirdiği, insan sermayesi olarak kabul edilen diğer alanlarda da bireylerin bilgiye ulaşmasını ve kullanılmasına kolaylaştırdığı için insan sermayesi teorisinin özü olarak hayatı öneme sahiptir⁴. Diğer yandan, özellikle okulda alınan eğitim, eşitsizlik göz önüne alındığında, kolayca yönlendirilebilir bir politika aracı olarak dikkat çekmektedir. Bu yönüyle okul veya iş başında eğitim aracılığı ile yapılan insan sermayesi yatırımları sadece eğitimsel eşitsizliğin düşürülmesinde değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik eşitsizliğin azaltılmasında kullanılabilir bir kamu aracıdır.

Eğitimin hem bu anahtar rolü, hem de insan sermayesi yatırımlarının göstergesi olarak ölçülebilirliği ve bireylerin kendilerine yaptıkları yatırımda mekanik bir rol üstlenmesi⁵ ampirik çalışmalarda ön plana çıkmasına neden olmaktadır. Fakat bireylerin eğitim almasının fiziksel sermaye yapısından ve sosyo-

ekonomik geçmişten bağımsız olarak belirlenmediği, diğer bir ifade ile bireylerin yetiştirilme koşullarının bireyler arasında farklılık ve dolayısıyla bireysel gelirlerde farklılık oluşturduğu şeklindeki eleştiriler üzerine⁶ ampirik çalışmalarda sosyo-demografik değişkenlerde sınırlanmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, bireyler arasındaki gelir farklılıklarının nedenlerini insan sermayesi teorisini bakış açısından değerlendirmektir. Bireylerin içinde buldukları ortamın ve eğitimlerinin gelir elde edilmesine katkısı incelenmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma çerçevesinde de, Eskişehir sanayi sektöründe ücretli çalışanlar insan sermayesi teorisini için uygulama alanı olarak seçilmiştir. Bu sektörde ücretli çalışanların gelirleri ile eğitimleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı, sektörden toplanan verilerin yardımı ile ekonometrik yöntemler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Araştırma da iki model kullanılmıştır: Minceryen Model (Temel Model), Genişletilmiş Model.

2.1. Minceryen Model (Temel Model)

İnsan sermayesi teorisini temel modeli olan Minceryen Model, insan sermayesi yatırımlarının göstergesi olarak varsayılan eğitim ile bu yatırımın getirisi olarak düşünülen gelir değişkenleri arasında basitçe bir ilişki kurmaktadır⁷. Temel model, yarılogaritmik olarak tasarlanmıştır ve bireylerin gelirlerini eğitim değişkenleri arasında paylaşmaktadır. Eğitim değişkenleri de iki farklı şekilde modele katılmıştır: Okulda alınan eğitim ve işbaşında alınan eğitim.

Eğitim değişkeninin ilk bileşeni olan "okulda alınan eğitim", ekonometrik çalışmalarda üç şekilde düşünülmektedir: Verilerin yıl olarak değerlendirilmesi, bitirilen eğitim basamağı olarak değerlendirilmesi ya da kukla değişken olarak kullanılması. Bu

⁴ Gian Singh SAHATO, "Theories of Personal Income Distribution: A Survey", *Journal of Economic Literature*, Vol:XVI, No.:, March 1978, s.3-15.

Sahato, agm, s. 11.

⁵ V. VANDENBERGHE, "Economics of Education, The Need to Go Beyond Human Capital Theory and Production-Function Analysis". *Educational Studies*, Vol:25, Issue:2, July 1999, s. 129.

A.K. WHITEHEAD, "Screening and Education: A Theoretical and Empirical Survey", *The Economic Value of Education*, The International Library of Critical Writing in Economics: 17, Ed: Mark Blaug, 1992, s.243; Jess BENHABIB ve Mark M. SPIEGEL, "The Role of Human Capital in Economic Development: Evidence from Aggregate Cross-Country Data", *Journal of Monetary Economics*, C:34, 1994, p. 155-160.

⁷ Mincer, age., s.10-18.

çalışma çerçevesinde okulda alınan eğitim değişkeni olarak her üç yöntem de kullanılmıştır.

Tahmin edilen Minceryen Gelir Modeli'nin matematiksel ifadesi aşağıdaki gibidir:

$$\ln Y_i = b_0 + b_1 E_i + b_2 D_i \text{ (veya } b_2 Y_{as_i}) + b_3 D_i^2 \text{ (veya } b_3 Y_{as_i}^2) + u_i$$

$\ln Y_i$	k. bireyin yıllık gelininin doğal logaritması,
E_i	k. bireyin okulda aldığı eğitim (okullaşma),
D_i veya Y_{as_i}	k. bireyin toplam çalışma süresi olarak iş başında aldığı eğitim (deneyim veya yaş)
D_i^2 veya $Y_{as_i}^2$	k. bireyin toplam çalışma süresi olarak iş başında aldığı eğitimin karesi,
b_0	Rastlantısal hata terimleri,
b_1, b_2, b_3	Otonom katsayı, Bağımsız değişkenlerin katsayıları.

Açıklayıcı değişkenlerden okulda alınan eğitim, 1.model çerçevesinde yıl, 2.modelde bir eğitim basamağından mezuniyet olarak değerlendirilmiştir. Bu amaçla, ankete katılan bireylerin mezun oldukları son eğitim kurumları için gereken minimum süre dikkate alınmıştır. Bu durumda, eğer okulda alınan eğitim yıl bazında tanımlanmışsa, Ek değişkeni k bireyi okuyazar ise, = 0 yıl
ilkokul mezunu ise, = 5 yıl
ortaokul mezunu ise, = 8 yıl
lise mezunu ise, = 11 yıl
üniversite mezunu ise, = 15 yıl
yüksek lisans mezunu ise, = 17 yıl
doktora mezunu ise, = 20 yıl değerlerini almaktadır.

İkinci uygulamada, okulda alınan eğitim değişkeni bitirilen eğitim basamağına göre bir değer almıştır. Bu şekilde okulda alınan eğitim değişkeni niteliksel olduğu için, kategorik değişken olarak tanımlanır⁴. Bu yeni tanımlama ile değişken alt sınıflara ayrılmakta ve her bir aşama bir basamak olarak değerlendirilmektedir. Bu amaçla E_i değişkeni bireylerin bitirdikleri eğitim basamağına göre yeniden tanımlanır. Birinci uygulamaya benzer olarak her bir

⁴ Şahin AKKAYA ve Vedat PAZARLIOĞLU, Ekonometri II, İstanbul: Erkan Matbaacılık, 1998, s.41-101.

basamağın getirisi sabittir ve bu değişken aracılığı ile, bir eğitim aşamasını atlamanın ortalama getirisi elde edilmiştir. Oluşturulan bu değişken aracılığı ile okuyazar olmanın ve diploma sahibi olmanın logaritmik gelirleri nasıl etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır.

Bu durumda, Ek için

k bireyi	okuyazar veya ilkökul mezunu ise, = 1	
	ortaokul mezunu ise, = 2	
	lise mezunu ise, = 3	
	üniversite, yüksek lisans, doktora mezunu ise, = 4	değerlen

verilerek bir eğitim değişkeni elde edilmiştir.

Üçüncü uygulamada ise, okulda alınan eğitim değişkeni ikinci uygulamadaki kategorilerin yardımıyla kukla değişkenlere ayrılmaktadır. Bu uygulamada kullanılan tanımlama ile kukla değişkenlerin temel alınan alt sınıfa göre getirisi elde edilmekte, sabitlik varsayımı ortadan kalkmakta ve farklı eğitim basamaklarından mezun olan bireylerin birbirlerine göre farklı gelir potansiyelleri tahmin edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, "lise mezunları ortaokul mezunlarına göre ne kadar fazla gelir elde etmektedirler?" Bunu tahmin etmek için eğitim kukla değişkenleri aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

Birey okuyazar veya ilkökul mezunu ise,	E1
ortaokul mezunu ise,	E2
lise mezunu ise,	E3
üniversite, yüksek lisans, doktora mezunu ise,	E4

olacak biçimde 4 kukla değişken tanımlanmaktadır. Kukla değişkenler, sadece iki değer alabilen değişkenler oldukları için, eğer birey tanımlanan eğitim basamağını bitirmişse 1, bitirmemişse 0 değerini alırlar. Oluşturulan kukla değişkenlerin sayısı, açıklanmasında kullanıldıkları değişkenin alt sınıf sayısından az olmalıdır⁵. Bu çalışma çerçevesinde uygulanan regresyon denkleminde E1 (okuyazar veya ilkökul mezunu olan bireyler) temel alınarak model dışında tutulmuştur.

Tahmin edilen regresyon denklemi aşağıdaki şekilde matematiksel olarak ifade edilebilir:

$$\ln Y = a + 2 \cdot 10 E_i + c D \text{ (veya } c Y_{as}) + d D^2 \text{ (veya } d Y_{as}^2) + u$$

⁵ AKKAYA ve PAZARLIOĞLU, agc., s.48.

Eğitim değişkeninin ikinci bileşeni "iş başında ve yaparak öğrenme"nin de gelirin üzerinde yükseltici bir etkisi olmalıdır, bu nedenle iş başında eğitim okul eğitiminin yanı sıra, önemli bir eğitim unsuru olarak düşünülmüştür. "İş başında alınan eğitim" değişkeni olarak ampirik çalışmalarda yaş ve deneyim¹⁰ verilerinin kullanıldığı görülmektedir". Yaş ilerlemesi ve deneyim artması iş başında eğitimi temsilen ölçülebilir bir büyüklük olarak ekonometrik çalışmalarda kullanılmaktadır. Deneyim ve yaş verileri arasındaki yüksek korelasyon birbirinin yerine kullanılma olanağını arttırmaktadır. Yaşam ilerlemesinin negatif etkileri de söz konusudur. Yaşlanma ile bireyler bazı yetilerini kaybetmektedirler. Becerilerde düşme, bilgilerin hatırlanmasında kusurlar oluşacak, bu da elde edilen gelire yansıtacaktır. Deneyimin (veya yaşın) karesi olarak modele katılan değişken zamanın kötü etkilerinin giderek ağırlık kazanmasını veya diğer bir ifade ile gelire azalarak artan bir biçimde deneyimin (yaşam) katkısını göstermektedir. İş başında eğitim olarak deneyim ve yaş verileri regresyon uygulamasında yıl olarak alınmıştır.

2.2. Genişletilmiş Model

Temel modele, eleştiriler dikkate alınarak, sosyo-demografik geçmişin ebeveynlerin eğitim düzeyleri, meslekleri gibi değişkenlerin eklenmesi ile elde edilmiştir. Genişletilmiş model yardımıyla, eğitim değişkenleri ile sosyo-demografik değişkenlerin

birlikte ve/veya birbirlerine göre gelir farklılıklarını açıklamaktaki yeterlilikleri değerlendirilmiştir.

Aile temeli ve sosyo-demografik çevre, kişinin kazancını doğrudan ve dolaylı yollarla etkileyebilir. Bireylerin çocukluklarından itibaren yetiştikleri ortamlar onlara değişik zevkler ve beceriler kazandırabilir. Diğer yandan aile serveti veya ailenin yüksek gelirli olması, kişiye becerisini artırma olanağı vererek daha yüksek gelir elde etmesi için bir şans oluşturabilir. Bu yüzden aile temelinin yansıtan değişkenlerin kazanç denklemlerine sokulmasıyla bunların bireylerin elde ettiği gelir üzerindeki doğrudan etkilerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Pek çok çalışmada, aile temelinin ya da daha genel anlamda, sosyo-ekonomik temeli yansıtabilecek çok sayıda değişken kullanılmıştır. Örneğin Kasnaoğlu-Kılıç fiziksel sermayeyi temsilen kişinin mesleğini, yetişilen çevreyi göstermek üzere doğum yerini, ekonomik geçmişini temsilen baba eğitimini, baba mesleğini, cinsiyeti ve medeni durumu¹²; Jencks ve diğerleri ırk, babanın doğum yeri, babanın eğitimi, babanın işi, annenin eğitimi, doğum yeri, çocuğun nerede büyüdüğü, kardeş sayısı, cinsi ve aile gelirlerini, Taubman çocuğun gittiği okul türünü, boş zamanlarını değerlendirme biçimini; Sala-i Martin -Mulligan okullaşma ve yaş olarak alınan deneyimi yıl olarak kullanırken, cinsiyet, medeni hal, ırk kukla değişkenlerini bu amaçla kullanmıştır.

Bu çalışmada kullanılan genişletilmiş model, temel modelin açıklayıcılığının artırılması için ve modele yöneltilen eleştirilerin yönlendirmesi ile oluşturulmuştur. Seçilen sosyo-demografik kriterlerin bireylerin gelirleri üzerindeki etkisi çeşitli modeller aracılığı ile incelenmiştir. Bireylerin gelir farklılıklarını açıklayıcı değişken olarak, anne ve baba eğitim düzeyleri, anne ve baba meslekleri, doğum yeri, bireyin çalıştığı sektör gibi değişkenler, bireyin gelirinin açıklanmasında genişletilmiş modelin değişkenleri olarak kullanılmıştır. Sosyo-demografik değişkenlerin ve eğitim aracılığı ile ölçülen insan sermayesi değişkeninin regresyon sonucu elde edilen katsayıları aracılığı ile gelir farklılıkları açıklanmaya çalışılmakta, bu iki grup değişkenin görece ağırlıkları üzerinde durulmaktadır.

¹⁰ KASNAKOĞLU ve KILIÇ, agm., s.146.

¹² - Xavier SALA-I MARTÍN ve Casey MULLIGAN, Labor Income Based Human Capital, Cambridge, National Bureau of Economic Research, WP 5018, 1995, s. 4.

¹ Bireylerin yaşlarından ilköğretim öncesi 6 yaş ve tüm okul yaşantılarının toplamı çıkarılarak elde edilen veriler, yaş temeline dayalı deneyim değişkeni olarak kullanılmaktadır. Gerçek yaş bilgilerinden bu şekilde deneyim verisi elde edildiğinde bireyler son olarak bitirdiklerini söyledikleri eğitim kurumundan hemen sonra çalışma hayatına atılmış olarak vansayılıyorlar demektir. Okulda eğitim değişkeni için bireylerin bitirdikleri eğitim basamağı dikkate alınarak seriler oluşturulmuştur. İş başında eğitim değişkeni olarak kullanılan diğer değişken olarak bireylerin deneyimlerine ilişkin ifadeleri herhangi bir işlem yapılmadan kullanılmaktadır.

² Zehra KASNAKOĞLU ve Atilla KILIÇ, "Ankara Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler 1977, ODTÜ Gelişme Dergisi, C:10, S:2, 1983, s.:145; Emine BETON ve Tümay ERTEK, "Return to Education in North Cyprus", ODTÜ Gelişme Dergisi, C:24, S:2, 1997, s. 12; Kıvılcım METİN ve Şenay ÜÇDOĞRUK, "İstanbul İlinde gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli 1994", Ekonomik Yaklaşım, C.8, S:27, Kış 1997, s.<

Matematiksel olarak modelin ifadesi aşağıdaki gibidir:

$$\ln Y_k = b_1 + b_2 OE_k + b_3 D_k \text{ (veya } YAŞ_k) + b_4 DY_k + b_5 İK_k + b_6 AE_k + b_7 AM_k + b_8 BE_k + b_9 BM_k + b_{10} Cin_k + b_{11} S_k + u_k$$

$\ln Y_k$	k. bireyin yıllık gelirinin doğal logaritması,
OE_k	k. bireyin okulda aldığı eğitim (okullaşma),
$D_k \text{ (veya } YAŞ_k)$	k. bireyin deneyimi (ya da yaşı),
DY_k	k. bireyin doğum yeri,
$İK_k$	k. bireyin işteki konumu,
AE_k	k. bireyin annesinin eğitimi,
AM_k	k. bireyin annesinin mesleği,
BE_k	k. bireyin babasının eğitimi,
BM_k	k. bireyin babasının mesleği,
Cin_k	k. bireyin cinsiyeti,
S_k	k. bireyin çalıştığı sektör,
u_k	Raslantısal hata terimi,
$b_1, b_2, b_3, b_4, b_5, b_6, b_7, b_8, b_9, b_{10}, b_{11}$	Ölçüm katsayıları,
	$b_2, b_3, b_4, b_5, b_6, b_7, b_8, b_9, b_{10}, b_{11}$: Katsayılar.

Anne ve baba eğitimi, daha genç nesillerin mesleksel mobilitesini, eğitimsel kazanımlarını ve okuldaki başarılarının önemli bir göstergesi olarak düşünülmüştür.

Gelirle bağlantılı olarak düşünülebilecek bir diğer nokta bireylerin meslek seçimlerinin ve işteki konumlarının gelirleri üzerindeki etkisidir. Anket çalışması sanayi sektöründe ücretli çalışanlarla sınırlandırıldığı için, genişletilmiş modele bireylerin işteki konumları değişken olarak alınmıştır.

Anne ve baba mesleği, bireylerin yaşadıkları çevrenin bir parçası ve servetin bir göstergesi olarak modelde yer almaktadır. Bireylerin yatırımlarına veya eğitimlerine aktarabilecekleri kendi tasarruflarını ya da ebeveynlerinin ödünç verilebilir fonlarını göstermektedir.

Diğer değişkenlerden cinsiyet ve çalışılan sektör ağırlıklarının belirlenmesi için genişletilmiş modele alınmışlardır.

Açıklayıcı değişkenler 4. model çerçevesinde kategorik olarak tanımlanmıştır. 5. modelde ise kategorik sınıflar kukla değişkenlere dönüştürülmüştür. Temel alman sınıflar Tablo 4'de "0" değeri verilerek gösterilmiştir.

3. MODELLERİN AÇIKLAYICILIĞI VE YORUMLANMASI

Temel modelin her üç uygulamasının sonuçları Tablo 1'de, genişletilmiş modelin sonuçları Tablo 4'de düzenlenmiştir. Uygulamaların çoklu belirleyicilik katsayıları olan düzeltilmiş R^2 'lerine topluca bakıldığında, temel modelin logaritmik gelirlerdeki varyansın yaklaşık %50'sini, genişletilmiş modelde ise yaklaşık %58-64'un açıkladığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile, bireyler arasındaki gelir farklılıklarının %50'si okulda ve iş başında alınan eğitimden kaynaklanmaktadır. Sosyo-demografik değişkenlerle açıklama oranı yükselmektedir. Benzer çalışmalar olan Varlier¹⁴ ve Kasnakoğlu¹⁵ çalışmalarında temel model için sırasıyla %24 ve %30 açıklayıcılık elde edilmiştir.

3.1. Temel Modelin Bulguları ve Yorumlanması

Birinci modelde, diğer değişkenler sabitken bir yıllık eğitimin gelire yaptığı katkı ortalama %11-14 olarak bulunmuştur. Varlier'in çalışmasında eğitimin getirisi %7.8, Kasnakoğlu'nun çalışmasında %6 olarak elde edilmiştir. Bu çalışmaya temel oluşturan anket uygulamasının sanayi sektörü ile sınırlanmış olması eğitimin getirisinde önemli role sahiptir. Eskişehir sanayi sektörü, gerek kamu sektörü gerek Türkiye özel sektörünün imalat yan sanayii olarak faaliyet gösteren özel sektör ücretli çalışanlarında yüksek nitelikli eleman kullanmaktadır. Bu durum eğitim ve gelir arasındaki bağlantının yüksek çıkmasında etkili olmuştur.

Varlier, age., s. 526.

Kasnakoğlu, age., s. 181.

Tablo 1. Temel Model Regresyon Sonuçları

Açıklayıcı Değişkenler	1.Model		2.Model		3.Model	
	A	B	A	B	A	B
SABİT	5,66 (66,09)*	5,14 (48,27)	5,48 (57,19)	4,89 (41,41)	6,31 (92,44)	6,52 (21,43)
OKULDA ALINAN EĞİTİM						
Yıl olarak eğitim	0,11 (16,61)	0,14 (20,10)				
Mezuniyet olarak eğitim			0,36 (16,26)	0,46 (19,81)		
Ortaokul					0,65 (0,78)	0,23 (2,84)
Lise					0,50 (7,51)	0,76 (10,77)
Üniversite +					1,17 (16,09)	1,50 (19,71)
İŞ BAŞINDA ALINA						
Deneyim	0,061 (7,74)		0,061 (7,67)		0,061 (7,67)	
Deneyim ²	-0,00085 (-3,55)		-0,00085 (-3,50)		-0,00085 (-3,50)	
Yaş		0,059 (8,48)		0,061 (19,81)		0,061 (8,95)
Yaş ²		-0,0007 (-4,19)		-0,00072 (-4,20)		-0,00078 (-4,68)
R ² (%)	49,1	50,7	48,2	50,0	52,2	53,4
Gözlem Sayısı	426	436	426	436	426	436

* Parantezi içindeki değerler t değerlerdir.

İş başında eğitimi temsil eden deneyim ve yaş değişkenlerinin regresyon bulguları sonucunda elde edilen katsayı değerleri genel olarak birbirine yakın çıkmıştır: %5-6.

Tüm iş başında eğitim verileri dikkate alındığında, okulda eğitimin gelire daha fazla katkı yaptığı gözlenmiştir. Eğitimde geçen yılların iş yıllarına göre daha verimli olduğu görülmektedir. Yaş ve deneyim değişkenlerinin kareleri ile temsil edilen bireylerin insan sermayesi birikimleri üzerinde zamanın negatif etkisi oldukça düşük olarak %0.01 ile %0.08 aralığında elde edilmiştir.

İkinci uygulamadan elde edilen katsayılara göre, bir eğitim kurumunu bitirmek, diğer değişkenler sabitken, geliri ortalama %35-45 arasında etkilemektedir.

Üçüncü modelde ise kukla değişkenli yarınlogaritmik modellerde, kukla değişken katsayıları daha önceki modellerden farklı biçimde

hesaplanmıştır¹⁶. Bu nedenle üçüncü uygulamadaki kukla değişkenlerin getiri oranları, Tablo 2'de ayrıca gösterilmiştir.

Tablo 2. Temel Model Kukla Değişken Katsayıları ve Getiri Oranları

	REGRESYON TABLO KATSAYILARI	HESAPLANAN GETİRİ ORANLARI	GÖRELİ GETİRİ ORANLARI
		(%)*	(%)
ENEL VERİ TABANI			
İlkokul (Yaş)**	-	-	-
Ortaokul (Yaş)	0,232	26,112	26,112
Lise (Yaş)	0,763	114,470	88,358
Üniversite, Yük.Lisans, Dok. (Yaş)	1,497	346,826	232,356
İcokul (Deneyim)***	-	-	-
Ortaokul (Deneyim)	0,065	6,688	6,688
Lise (Deneyim)	0,504	65,533	58,845
Üniversite, Yük.Lisans, Dok. (Deneyim)	1,168	221,556	156,023

* Kasnakoğlu (1982) çalışmasına göre hesaplanmıştır.

** "İş Başında Eğitim Değişkeni"ni temsilen yaş verileri kullanılarak elde edilen katsayılar için (Yaş) notu düşülmüştür.

*** "İş Başında Eğitim Değişkeni"ni temsilen deneyim verileri kullanılarak elde edilen katsayılar için (Deneyim) notu düşülmüştür.

Regresyon bulgularından elde edilen katsayıların ışığında iş başında eğitim olarak yaş verilerin alındığı uygulamada ortaokul mezunlarının getirisi temel sınıf olan okuryazar ve ilkökul mezunu olanlara göre %26.11 daha fazladır. Lise mezunlarının %114.47, üniversite, yüksek lisans ve doktora mezunlarının %346.83 oranında temel sınıfa göre daha yüksek gelir elde ettiği görülmektedir. İş başında eğitim değişkeni olarak deneyim verilerinin kullanıldığı modellerin yaş verilerine göre daha düşük katsayılar ürettiği gözlenmiştir. Genel verilerin üzerinde uygulanan regresyondan elde edilen sonuçlara göre, deneyim verileri sabitken, ortaokul mezunları ilkökul mezunu veya okuryazar olanlara göre ortalama %6.69 daha fazla gelir elde etmektedirler. Lise mezunları %65.53, üniversite, yüksek lisans, doktora mezunları %221.56 daha fazla gelir elde etmektedirler. Üniversite ve üstü eğitim alan bireylerin gelirlerinde bir alt basamağa göre çok yüksek bir artış gerçekleşmektedir (%232 veya %156).

¹⁶ Ayrıntılı bilgi için Kasnakoğlu (1982) çalışmasına bakılabilir. Bu çalışmaya göre kukla değişkenlerin getiri oranları, "g" getiri "c" de regresyonda elde edilen katsayıyı göstermek üzere, $100g = 100(e^c - 1)$ olarak elde edilmiştir.

3.2. Eğitim Basamaklarına Göre Yaş-Gelir Profili

Temel model iki ana değişkeni, okulda ve işte alınan eğitimi bağımsız olarak almaktadır. Her iki değişken birbirini tamamlar biçimde de tanımlanabilir. Bir ortaokul mezununun iş başında alacağı eğitimle gelirini yükseltme kapasitesini tahmin etmek veya aynı deneyime sahip bir lise mezununun geliri ile karşılaştırmak mümkündür. "Okul eğitiminde geçen sürede çalışma hayatında kalınmış olsaydı bireyler ne elde ederlerdi ya da çalışma hayatına daha erken başlamanın bireylere getirişi ne olabilirdi?" Okulda olmak veya çalışma hayatına atılmak birbirinin fırsat maliyetidir. Okulda geçen süre boyunca iş hayatında kazanılabilecek para okulda olmanın maliyetlerinden birini oluşturacaktır. Bir ilkokul mezununun ortaokula devam etme kararı, mezun olduğunda, kendisi okuldayken çalışmış bir ilkokul mezunundan daha fazla kazanacağı ümidini de içerir.

Uygulama anket çalışması ile bu fırsat maliyetini hesaplamak ve grafiklendirmek mümkündür. Bunun için, iş başında alınan eğitim değişkeni olarak kullanılan yaş bilgileri ile gelir verileri arasındaki ilişki, okulda alınan eğitim verileri sabit kabul edilerek incelenmiştir. Bu amaçla, her bir eğitim basamağı için anket verilerinden elde edilen bilgiler, birbirinden ayrılmış ve ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite için dört ayrı veri tabanı oluşturulmuştur. Burada hedeflenen eğitim basamaklarının birbirinden farklı getirilerini sabit kabul ederek yaşın getirişini elde etmek ve eğitim basamaklarını farklı bir yöntemle karşılaştırma şansına sahip olmaktır. Genel veri tabanını eğitim basamaklarına göre dört gruba ayırdıktan sonra bağımlı değişkenin logaritmik gelir bağımsız değişkenlerin Yaş ve Yaş² olduğu bir regresyon uygulaması yapılmıştır. Regresyon denklemi aşağıdaki gibidir:

$$\ln Y_{it} = b_0 + b_1 Yaş_{it} + b_2 Yaş_{it}^2 + u$$

- k : Birey,
e : Bitirilen eğitim basamağı,
Yk_e : e eğitim basamağını bitiren k. bireyin yıllık geliri,
Yaş_k : e eğitim basamağını bitiren k. bireyin yaşı,
Yaş_k² : e eğitim basamağını bitiren k. bireyin yaşının karesi.

Regresyon denkleminde yaşın karesi de yer almaktadır. Daha önce belirtildiği gibi, yaşın karesi yaşlanma ile oluşan niteliksel kayıpları ifade etmektedir. Her bir eğitim basamağı için elde edilen katsayılar Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim Basamaklarına Göre Gelir Elde Etme Kapasitesi

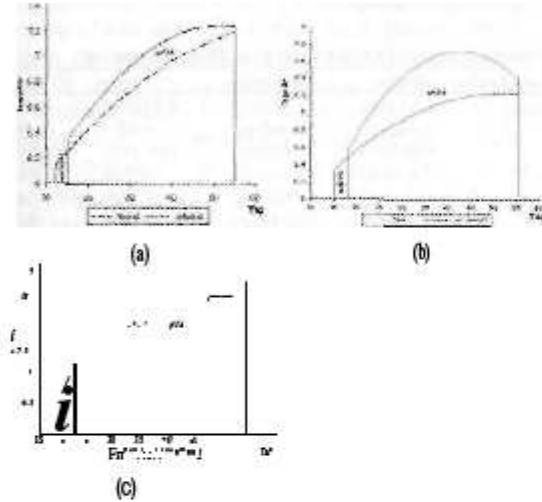
Açıklayıcı Değişkenler	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
Otonom Katsayı	5.632281	5.457507	4.242674	5.723604
Yaş	0.046570	0.068945	0.163937	0.089888
Yaş ²	-0.000334	-0.000668	-0.001933	-0.000659
R ²	%30.89	%23.10	%39.68	%25.32
Düz. R ¹	%29.28	%20.60	%38.95	%23.68
Std.Hata	0.37425	0.43142	0.45721	0.65269

Modelin açıklayıcılığı, R²'lerden görülebileceği gibi, %20.6 ile %38.9 arasında elde edilmiştir. En yüksek açıklayıcılığa lise mezunu bireylerin oluşturduğu veri tabanında ulaşılmıştır. Yaşla ilişkili olarak en yüksek getirinin lise eğitimiyle bireylerce elde edildiği görülmektedir (%16.4). Bununla birlikte Yaş ile temsil edilen yılların getirdiği aşınma da en yüksek oranda lise mezunlarında hissedilmektedir. Yaşla oluşan aşınmanın en az ilkokul mezunlarının gelirlerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Her eğitim basamağı için elde edilen katsayılarla yaş değişkenine verilen değerler yardımı ile Şekil 1'deki yaş-gelir profili eğrileri elde edilmiştir. Yaş-gelir profili eğrileri yaşla logaritmik gelirler arasında bir ilişki kurmaktadır. Grafiklerde dikey eksenle logaritmik gelir, yatay eksenle bitirilen eğitim basamağından sonraki yaş (tahmini çalışma yaşamı) yer almaktadır.

Bu nedenle karşılaştırmalı eğriler iki eğitim basamağını bir arada içerecek biçimde oluşturulmuştur. Şekil 1-a'da ilkokul ve ortaokul getirileri görülmektedir. İlkokul mezunlarının yaşla elde edecekleri gelir eğrisi ortaokul mezunlarının eğrisinin altında yer almaktadır. İki eğri arasında kalan alan, ortaokul mezunlarının ilkokul mezunlarına oranla elde edecekleri net toplam getiri alanıdır. İlkokul mezunlarının ortaokula gitmeyerek ve çalışarak elde ettikleri gelir ortaokula eğitiminin fırsat maliyetini oluşturmaktadır.

Şekil 1. Eğitim Basamaklarına Göre Yaş-Gelir Profili

Ortaokul mezunları ile ilköğretim mezunları arasındaki gelir farkı, şekilden görülebileceği gibi hemen hemen bütün çalışma hayatı boyunca korunmaktadır. 50 yaşında sonra ortaokul mezunlarının tahmini gelirlerinde bir azalma gözlenmektedir. Zamanın aşındırıcı etkisini gösteren değişkeni ilköğretim mezunlarında ortaokul mezunlarına göre daha az işlediği için, ortaokul mezunlarının getirişi azalma eğilimine girerken, ilköğretim mezunlarının eğrisi seviyesini korumaktadır.

Lise-ortaokul karşılaştırmasında lise mezunlarının Yaş değişkeninin katsayısı çok yüksek olduğu için, lise eğitiminin grafikteki getiri alanı oldukça büyüktür. Lise mezunlarının 40-45 yaş aralığında en yüksek getiri oranına sahip oldukları, bu yaş aralığından sonra gelire marjinal katkının negatif olduğu gözlenmektedir.

Üniversite-lise mezunları gelir karşılaştırmasında lise mezunlarının gelirleri üzerinde zamanın aşındırıcı etkisi işlemeye başlayınca kadar aradaki farkın korunduğu, sonra üniversite

mezunlarının gelirleri lehine açıldığı gözlenmektedir. Üniversite mezunlarının gelirleri üzerinde aşındırıcı etkinin bir hayli az işlediği görülmektedir.

Eğitimde geçen sürenin maliyeti her üç eğitim basamağı içinde daha başlangıçtaki yüksek ücretlerle kapanma eğilimindedir.

3.3. Genişletilmiş Modelin Bulguları ve Yorumlanması

Tablo 4'den de görülebileceği gibi, insan sermayesi temel değişkenleri olan okulda ve işbaşında alınan eğitim değişkenlerinin katsayılarının modele sonradan ilave edilen değişkenler lehine düşmektedir. Sosyo-demografik değişkenlerle zenginleştirilen modelin açıklayıcılığı yükselmiştir (%57.5-63.6).

Bir eğitim kurumunu bitirmenin gelire yaptığı ortalama katkı %31.4'dür. Eğitim kurumları arasındaki üniversite ve daha yüksek bir aşamayı bitirmiş olmanın katkısı en yüksektir. Okuyazar veya ilköğretim mezunu bireylere göre yüksek okul ve daha üstü mezun olanlar %144 oranında daha yüksek gelir elde etmektedirler. Üniversite mezunları lise mezunlarına göre %84.4 daha fazla kazanmaktadır.

Okulda alınan eğitim değişkeninin kategorik olarak ifade edildiği 4. modelde, katsayı bireylerin eğitim düzeyleri yükseldikçe, gelirin %31.4 arttığını göstermektedir. Bireyler eğitim basamaklarını tamamladıkça, aldıkları diploma olarak da düşünülebilecek aşamaları atladıkça, %30 oranında gelir artışı elde etme olanağını yakalamaktadırlar.

Tablo 4. Genişletilmiş Modelin Tespit Sonuçları

AÇIKLAMA	4 Model	5 Model	Getiri Oranı (%)*	Getiri Gördü Oranı (%)**
SABİT	5.693	5.825		
DOĞUM YERİ	0.105			
Eskişehir doğumlular		0		
Eskişehir dışı doğumlu olmayanlar		0.12		
YAŞ	0.025			
1-5 yıl		0	0	
6-10 yıl		0.379	46.1	46.1
11-15 yıl		0.403	49.6	3.5
16-20 yıl		0.544	72.3	227
21-25 yıl		0.546	72.6	0.3
26-30 yıl		0.743	110.2	37.6
31+ yıl		0.728	107.1	-3.1

OKULDAALINAN EĞİTİM			
(Kategorik)	0314		
Okuryazar/ ilköğretim mezunu	0	0	
Ortaokul mezunu	0,129	13,8	13,8
Lise mezunu	0,469	595	46,1
Üniversite/yüksek lisans/doktora mezunu	0,893	1442	
İŞTEKİ KONUM	0,112		
Niteliksiz işçi	0	0	-
Nitelikli işçi	0,196	21,7	21,7
Memur	0,210	234	17
Yönetici	0,583	79,1	55,8
ANNEEĞİTİMİ	0,013		
Okuryazar/ ilköğretim mezunu	0	0	-
Ortaokul	0,174	19,0	19,0
Lise	0,151	16,3	-2,7
Üniversite/yüksek lisans/mezunu	0,077	8,0	-8,3
BABA EĞİTİMİ	0,062		
Okuryazar/ ilköğretim mezunu	0	0	-
Ortaokul	0,074	7,7	7,7
Lise	0,188	20,7	13,0
Üniversite/yüksek lisans/mezunu	0,145	15,6	-5,1
ANNEMESLEĞİ	0,102		
İşçi	0	0	-
Esnaf ve sanatkar	0,169	18,4	18,4
Memur	-0,122	-11,5	-29,9
İşveren	0,251	28,5	40,0
BABAMESLEĞİ	0,025		
Çiftçi	0	0	-
İşçi	0,021	2,2	2,2
Esnaf ve Sanatkar	0,063	6,5	4,3
Memur	-0,08	-8,5	-14,6
İşveren	-0,0650	-6,3	1,8
CİNSİYET	0,22		
Erkek	0,150	16,2	
Kadın	0	0	
ÇALIŞILAN SEKTÖR	0,349		
Kamu Sektörü	0,426	53,1	
Özel Sektör	0		
Adj.R2	57,5	63,6	
Tahminin standart hatası	0,4464	0,4134	
Gözlem Sayısı	350	350	

* Kasnaköğlu (1983)'ye göre hesaplanan getiri oranlarını içermektedir,

**Getiri oranları sütunundaki değerlerin her açıklayıcı değişken için ayrı ayrı zincirleme olarak farkları alınarak elde edilmiştir.

İşteki konunun niteliksiz işçiden yöneticiliğe doğru yükselmesi geliri ortalama %11 artırmaktadır. Çalışılan sektörde ise kamu sektörü çalışanların daha yüksek gelir elde etme şansına sahip oldukları görülmektedir. Regresyon bulguları Eskişehir için sanayi sektöründe ücretli çalışanların kamu sektöründe ortalama %35 daha iyi kazandığını vurgulamaktadır. Çalışılan sektör ve gelir ilişkisinde, özel sektörde çok yüksek ücret olmasına rağmen, çoğunluk düşük gelir dilimlerinde yoğunlaşmıştır. Eskişehir'de sanayi sektörü ile sınırlandırılmış bu çalışmada kamu sektörü çoğunlukla yüksek sermayeli kuruluşlarla temsil edildiğinden, ücretli çalışanların gelirleri niteliksiz işçiler açısından sendikalarca nitelikli olarak beşeri sermayeleri ile korunmaktadır. Bu durum regresyon analizinde kamu kesiminin daha yüksek gelir getirdiği şeklinde ortaya çıkmıştır. Kukla değişken kullanılan 5. modelde kamu sektöründen özel sektöre geçişin gelirden %43 azalmaya neden olacağı görülebilmektedir.

Anne eğitimi ve anne mesleği değişkenleri diğer değişkenler sahipken geliri sırasıyla %1.3 ve %10.2 etkilemektedir. Anne eğitiminin sanayi sektöründe ücretli çalışan bireyler üzerinde çok az bir etkisinin olduğu anlaşılmaktadır, bu durumun bir önceki kuşakta büyük oranda aynı eğitim seviyesinde ilköğretim mezunu annelere sahip olmasından kaynaklanması mümkündür.

Bireylerin yetiştiği ortamın refah düzeyini, ailenin mali koşullarını en iyi anne ve babanın mesleğinin gösterdiği düşünüldüğünde üst meslek gruplarında yer alan ebeveynlerin, bireylerin gelir olanaklarını arttırdığı görülecektir. Bireylerin gelir elde etme olanaklarını etkileme yönlerine göre tahmini olarak sıralanmış olan ebeveyn meslekleri yükseldikçe, bireylerin gelirlerine katkılarının artması beklenmelidir. Kategorik modelleme nedeniyle birinci ve ikinci uygulamada ebeveynlerin mesleklerinin farklı getirilerini görmek mümkün değilse de, sıralama da üst basamaklara çıktıkça anne mesleğinin bireylerin gelirlerini %10 artırdığının söylenilmesine izin vermektedir. Baba mesleği anne mesleğinin hemen hemen %10'luk katkısı ile karşılaştırıldığında %3 getiri ile çok düşük bir etkiye sahiptir. Annenin bir meslek sahibi olması bireylerin gelirleri üzerinde son derece etkili görülmektedir.

İnsan sermayesi birikiminin ve birikim dolayısıyla ailenin refah düzeyinin diğer bir göstergesi ebeveynlerin eğitim düzeyidir. Baba

eğitim düzeyindeki yükselme bireylerin logaritmal gelirlerini, diğer değişkenler sabitken %6 oranında pozitif olarak etkilemektedir.

Doğum yeri değişkeni bireyin yetiştirdiği çevrenin ve göçün etkisini ölçmeyi hedefleyen bir değişken olarak geliri %10.5 etkilediği görülmektedir. Eskişehir dışında doğanlar, bir başka ifadeyle, şehre göç ederek sanayi sektöründe çalışan ücretliler, Eskişehir'de doğanlara göre tüm açıklayıcı değişkenlerin kukla değişken olarak ifade edildiği 5.modelde %12 daha fazla kazanmaktadır.

Bireylerin işteki durumlarının bireylerin gelirleri üzerindeki etkisi temel alınan niteliksiz işçilere göre değerlendirilmiştir. Diğer değişkenler sabitken, nitelikli işçiler niteliksiz işçilerden ortalama %22 daha fazla gelir elde etmektedirler. Memurlar ortalama %23, yöneticiler %79 oranında niteliksiz işçilere göre daha fazla kazanmaktadır. Memurlarla nitelikli işçiler arasındaki farkın çok az olduğu görece getiri oranları aracılığı ile görülebilmektedir.

Baba eğitimi genel veri tabanına göre en fazla lise mezunu babalar bireylerin gelir düzeylerini etkilemiştir. İlkokul mezunu veya okuyamaz babalara göre lise mezunu babalar diğer değişkenler sabitken bireylerin gelirlerini %221 oranında yükseltmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1999 yılında Eskişehir sanayi sektöründe uygulanan anketten elde edilen veriler kullanılarak Eskişehir sanayi sektöründe ücretli çalışanların gelir farklılıklarını belirleyen etmenler iki ana model çerçevesinde incelenmiştir: Temel Model ve onun sosyo-demografik değişkenlerle genişletilmiş biçimi.

Temel modelde genişletilmiş modelde bireylerin gelirlerinin en fazla okulda aldıkları eğitimle farklılaştığını göstermektedir. Yaş gelir profili yardımı ile de görüldüğü gibi eşitsizlikleri gidermenin ya da yeni eşitsizlikler yaratmanın en kolay yöntemi eğitim eşitliği ya da eşitsizliğinden geçmektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR:

- AKKAYA, Şahin ve Vedat PAZARLIOĞLU, *Ekonometri II*, İstanbul: Erkan Matbaacılık, 1998.
- BECKER, Gary S. "Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis", *The Journal of Political Economy*, Vol:LXX, No: 5, Part: 2, October 1962.
- BETON, Emine ve Tümay ERTEK, "Return to Education in North Cyprus", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C:24, S:2, 1997.
- BENHABİB, Jess ve Mark M. SPIEGEL, "The Role of Human Capital in Economic Development Evidence from Aggregate Cross-Country Data", *Journal of Monetary Economics*, C:34, 1994.
- KASNAKOĞLU, Zehra ve Atilla KILIÇ, "Ankara Gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler 1977", *ODTÜ Gelişme Dergisi*, C:10, S:2, 1983.
- MINCER, Jacop "The Distribution of Labor Incomes: A Survey - With Special Reference to the Human Capital Approach", *Journal of Economic Literature*, 1970.
- METİN, Kıvılcım ve Şenay ÜÇDOĞRUK, "İstanbul İlinde gelir Farklılıklarını Belirleyen Etmenler: İnsan Sermayesi Modeli 1994", *Ekonomik Yaklaşım*, C.8, S:27, Kış 1997.
- SAHATO, Gian Singh "Theories of Personal Income Distribution: A Survey", *Journal of Economic Literature*, C:XVI, March 1978.
- SALA-I MARTIN, Xavier ve Casey MULLIGAN, *Labor Income Based Human Capital*, Cambridge, National Bureau of Economic Research, WP 5018, 1995.
- TUNÇ, Mehtap, *Kalkınmada İnsan Sermayesi Yaklaşımları ve Türkiye'de İnsan Sermayesi Boyutunun Analizi*, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi'ne sunulmuş doktora tezi, 1997.
- VANDENBERGHE, V. "Economics of Education, The Need to Go Beyond Human Capital Theory and

- Production-Function Analysis". **Educational Studies**, C:25, S:2, July 1999.
- VARLIER, Oktay, "Kişisel Gelir Dağılımına Farklı Yaklaşımlar", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 9,3/4, 1982.
- WHITEHEAD, A.K. "Screening and Education: A Theoretical and Emprical Survey", **The Economic Value of Education**, The International Library of Critical Writing in Economics:17, Ed: Mark Blaug, 1992.

KÜÇÜK İŞLETMELERDE İŞ AHLAKININ KURUMSALLAŞTIRILMASINDA ÖNDER-İZLEYEN İLİŞKİLERİNİN ROLÜ

Arş. Gr. Dr. Muzaffer AYDEMİR*

ÖZET

Bu çalışmada, küçük işletmelerde iş ahlakının kurumsallaştırılmasında önder-izleyen ilişkilerinin rolü üzerinde durulmaktadır.

Küçük işletmelerde iş ahlakıyla ilgili sorunlar, büyük işletmelerdekinden pek de farklı değildir. Farklılık, yalnızca sorunların çeşitliliğinde ve yoğunluğundadır. Bununla birlikte konuya, iş ahlakının kurumsallaştırılmasına yönelik çabalar açısından yaklaşıldığında, küçük işletmelerle büyük işletmeler arasında önemli bir farklılığın olduğundan söz edilebilir. Büyük işletmelerde iş ahlakına yönelik çabalar genelde biçimsel ve yapısaldır. Küçük işletmelerdeki çabalar ise, daha çok biçimsel olmayan ve ilişki boyutlu çabalardır. Diğer bir deyişle, küçük işletmelerde iş ahlakının kurumsallaştırılmasına yönelik çabalar, ağırlıklı olarak, işletme sahibi ile diğer yönetici ve işçörenler arasındaki ilişkiler üzerinde odaklanmıştır.

ABSTRACT

in this paper, the role of follower-leader relationships at institutionalization efforts of business ethics in small businesses is analyzed.

Ethical problems in small businesses are not quite different from the ethical problems in big businesses. The difference is only

* DPÜ, Bilecik İİBF, İşletme Bölümü.